

Бориша Б. Шањић

докторанд

Икономија цркве у светим канонима

Сажетак: Икономија је увијек примјењивана из пастирских разлога, ради спасења људи и очувања јединства Цркве; нарочито према онима који се обраћају Цркви, да би тако спојени са Тјелом Христовим, Духом Светим надопунили недостатке које су имали док су се налазили ван Цркве. Црквено снисхођење се не смије схватити као одступање од Истине и укидање важећих правила, него као снисхођење због спасења људи.

Поједине канонске одредбе могу се модификовати, на савремени начин исказати и обрзложити и примјенити у датом времену и на одређене прилике, али не у суштини изменити.

Канони остају вечна начела живота и дјелања свих чланова Цркве, која их је због њих и донела. Овако постављен јеванђељски и канонски став је вјечно начело и пут спасења.

Кључне ријечи: икономија, канони, спасење

I. Увод

Старајући се за спасење људи Црква је доносила догматске и канонске прописе обавезне за владање и живот свих њених чланова. Те прописе Црква је доносила руковођена Духом Светим, те су они за Цркву значили божанске законе, а никако обичне људске прописе. То нам је јасно из речи првог канона Седмог васељенског сабора: „Пошто је, дакле, све то тако, и тако нама посведочено, радујући се томе као кад неко нађе богати плен, с љубављу примамо Божанске Каноне и потврђујемо свецелу и непоколебљиву њихову досадашњу установу, оно што су изложили Свете трубе Духа, Свехвални Апостоли, и свих Шест Васељенских Сабора и оних Помесно сабраних ради издавања таквих наредаба, и Свети Оци наши. Јер сви они, просвећени једним истим Духом, одредише оно што је корисно“.¹

Следујући примјере Господа Исуса Христа² и светих Апостола³ који ублажавају или укидају поједине Старозаветне одредбе, рана Црква указује снисхођење према онима који су отпали у гоњењима. Канонско Предање Цркве нам свједочи како се Православна Црква, у свим фазама свог историјског хода, креће између два веома важна принципа, између акривије и икономије. Овдје, на самом почетку бављења овом темом, битно је нагласити да је став Цркве непромјењен, по питању вјере и догмата, гдје се не даје никаква могућност кршења акривије у овим питањима.

Примјетно је колебање између примјене акривије и икономије у канонима, гдје због нарочите бригае Цркве за спасење људи, икономија преовладава над акривијом. Икономија је увијек примјењивана из пастирских разлога, ради спасења људи и очувања јединства Цркве. Као што каже св. Григорије Богослов у *Слову о Св. Атанаси-*

¹ Еп. Атанасије (Јевтић), *Свешћени Канони Цркве*, стр. 206, Београд 2005.

² Мт. 12, 1-8; 20,1-26; Лк. 13, 11-16.

³ Дап. 21,21,26.

ју Великом: „Довољно и достојно смо икономисали, нити туђе прихватајући, нити своје кварећи, што је особина рђавих економа; него смо на светлост износили плод, и са пажњом га одгајивали, и пред очи свију га износили, као увјек усавршавано“⁴

Према томе, и примјена Црквене икономије је примјена, остваривање Христове Икономије — Домостроја спасења. Јер и сам израз οἰκονομῶ означава *вођење дома ка савршенству*⁵. То је Икономија спасења Христом Богочовеком и Спаситељем рода људскога и свега света. У Новом Завјету и код Отаца Цркве, Икономија — Домострој Божији у Христу, јесте уствари сам Христос у Оваплоћењу као Црква, као воспостављена вечна Заједница Бога и Божијег народа⁶.

II. Акривија и икономија

Акривија је строго држање и испуњавање Закона Божијег датог како у Светом Писму тако и у Светим Канонима Цркве.

Већ у прва три века, а све израженије и после тог периода, сматрало се као скретање у јерес сваки облик одступања од учења Цркве, а нарочито одступања у догматским питањима. Акривија временом обухвата и каноне који су донесени како на Васељенским и Помјесним саборима, тако и каноне Светих Отаца који су доношени управо због очувања чистоте вјере и учења Цркве и јединства које је било угрожено разним јеретичким учењима.

То је најпре изражено у апостолским канонима 46, 47. и 68.⁷ Ови канони се држе акривије али је јасно да су они донесени у датом времену и посебним областима, и да се односе на јеретике тада и тамо присутне.

Тражење и од себе и од других пуно и тачно испуњење заповјести Божијих, датих у Св. Писму и Канонима Цркве, ради Царства небеског и спасења душе основни је принцип акривије. Овако постављен јеванђељски и канонски став је вјечно начело и пут спасења. Црква само треба да га примјењује у животу клира и народа.

Али, у постављању захтјева за испуњавање јеванђељских и канонских прописа на сваког појединца, при разликама њиховог духовног узраста, различитим прили-

⁴ PG 35, 1124.

⁵ Еп. Атанасије (Јевтић), *Заблуде расколника шзв. Сийарокалендараца*, 96. стр. Београд 2004.

⁶ Исто.

⁷ 46. апостолски канон: „Епископ или презвитер који призна јеретичко крштење или јеретичку жртву, наређујемо да се свргне. Јер, шта има Христос са Велијром? Или какав дио има вјерни са невјерником?“
47. апостолски канон: „Епископ или презвитер, ако изнова крсти онога који има истинско крштење, или ако не крсти онога, који је од нечастивих био оскврњен, нека се свргне; јер се наругао крсту и смрти Господњој и није разликовао праве свештенике од лажних свештеника“.

68. апостолски канон: „Ако који епископ или презвитер или ђакон, прими од кога друго рукоположење, нека буде свргнут и он и онај који га је рукоположио; осим случаја када се докаже да је од јеретика био рукоположен. Јер који су од таквих крштени или рукоположени, не могу бити ни вјерни, ни клирици“.
О употреби икономије постоји веома обимна литература: Георгије Флоровски, *Границе Цркве*, Библиотека — Образ Светачки, Београд 2005; Јован Брија, *Речник Православне Теологије*, Београд 1997; Патријарх српски Павле, *Нека Пићања Наше Вере*, Београд 1998, стр. 42–62. I ΚΟΤΣΩΝΗ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΘΗΝΑΙ 1957; Α. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ, Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΚΑΝ. ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΟΡΘ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΑΘΗΝΑΙ 1949; ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΜΠΟΥΜΗ, ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ, ΑΘΗΝΑ 1991 σ. 52–70; Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ Ι.ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚ. ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΘῆΝΑΙ 1972, ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ Α., ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΚΛ. ΔΙΚΑΙΟΝ, ΑΘΗΝΑΙ 1952, стр. 104–107. К. I. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ, Η ΕΚΚΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΞ ΑΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ 1933, Αρχιц. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΕΝ ΤΗ ΟΡΘΟ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ 50, 1972, ΜΗΤΡΑΞΩΜΗΣ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ, Ε.ΦΑΡΟΣ 1974, 1975, 1976; G.W.H LAMPE, A PATRISTIC GREEK LEXICON, стр. 940–943; JOHN REUMANN, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ=COVENANT, NOVUM TESTAMENTUM 3, 1959; M. FOUYAS, THEOLOGICAL AND HISTORICAL STUDIES, LONDON 1988, стр. 85–89; THOMPSON F.J. ECONOMY, THE JOURNAL OF THEOLOGICAL STUDIES 1965.

кама и непредвидивим околностима и условима времена, Црква се суочава са неминовношћу другог принципа, принципа икономије.

III. Икономија

Рекли смо да је циљ акривије очување чистоте вјере, јединства Цркве и спасење људи. Уколико, међутим, строго држање и примјена некога канона у неком одређеном случају, спречава испуњење тог циља, тада Црква испитује, могућност привремене и оправдане обуставе/одлагања слова канона, које би допринело остварењу задатога циља. У таквим случајевима се може рећи да је Црква примјењивала икономијски приступ.

Иако немамо одређени канон који говори о томе ко је задужен за примјену икономије, потпуно је јасно да су то они који су добили власт од Господа Исуса Христа „да свезују и раздрешују“, наглашавајући им: „Заиста вам кажем: Што год свезете на земљи биће свезано на небу, и што год раздријешите на земљи биће раздријешено на небу“⁸.

IV. Икономија цркве у канонима васељенских сабора

Икономија Цркве у Канонима Васељенских Сабора најпре је изражена у пријему Новацијана и Павлијаниста, као и Аријанаца и Македонијанаца.

Примјена икономије у примјеру пријема Аријанаца и Македонијанаца, без крштавања, не значи да Оци на Саборима занемарују вјеру, него да: „Степен скретања од Православне вјере није за Сабор имао првостепени значај“⁹.

Оно што посебно привлачи пажњу је то да Сабори чак и јеретике као што су Аријанци и Духоборци прима без Крштења, само Миропомазањем¹⁰. Св. Никодим у тумачењу овог мјеста каже да их Сабор прихвата икономијски, без крштавања, због тога што су „крштени као ми православни“¹¹.

V. Оци Цркве и црквена икономија

Свети Оци много пута придођавају примјени икономије, са пуном одговорношћу правих Пастира Цркве Христове, пружајући нам примјер како и у наше време треба да чине они који брину за спасење људи и очување јединства Тјела Христовог. Не само да имају право на то него су и позвани и дужни да то чине. Навешћемо примјер како то види Јован Ефески: „Архијереји су добили дејство и благодат у Цркви, и заиста су служитељи Христови и економи (управитељи) тајни Духа Светога, и као такви економи знају како да са расуђивањем економишу (решавају) црквена питања и ствари, па ако треба неке каноне и обуставити од извршења, ради користи општег тела Цркве, они их обустављају од извршења; ако опет треба додати, они ради истог узрока додају. И не само да не бивају осуђени, кад такве ствари економишу они који су Архијерејску моћ добили од Духа Светога, него и много бивају хваљени и веома много им се диве“¹².

⁸ Мт. 18,18.

⁹ АРХИМ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ, *Περί τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης τῶν Ἀγγλικανῶν...*, ΑΘΗΝΑΙ 1957, стр. 26.

¹⁰ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΠΗΣ, *Πως δεῖ δεχεσθαι τους προσόντας τη ορθοδοξία ετεροδόξους*, стр. 219, ΘΕΟΛΟΓΙΑ 25 (1954).

¹¹ Πηδάλιον, стр. 164.

¹² Еп. Атанасије (Јевтић), *Заблуде расколника шзв. Сшарокалендараца*, 34. стр. Београд 2004.

Св. Патријарх Фотије показује примјер пастирског деловања и примјене икономије, старајући се за очување вјере и одржавања јединства Цркве и спасења људи у врло тешком времену и једном врло сложеном моменту у историји Цркве¹³.

Св. Мк. Ефески на Флорентинском сабору не допушта никакав компромис у питањима вјере, никакво одступање и уступање. Када су од њега тражили да се уз помоћ икономије склопи Унија, он је одговорио: „Ствари вјере не допуштају икономију. Између истине и лажи нема ничега средњег. Оно што се односи на Цркву никада се не решава путем компромиса. Нека нико не господари у нашој вјери: ни цар, ни архијереј, ни псевдо-Сабор, нити ико други, него само једини Бог“¹⁴.

Св. Василије Велики у првом канону, када говори о Енкратитима, одбацујући њихово крштење, каже:

„Ако ли ће пак ово бити препрека за општу икономију, опет треба држати обичај и следити Оцима који су наше ствари уредили. Јер се бојим да, кад ми желимо да они одустају од крштења, да због строгости нашег предлога не препречимо спасаване. Ако ли они држе наше крштење, то нека нас не зауставља, јер нисмо дужни да им узвратимо благодарношћу, него да служимо тачности канона“¹⁵.

Овај део је посебно значајан када се узима у разматрање примјена икономије и акривије у канонима. Св. Василије показује примјер правога пастира Цркве јер се стара за оне који приступају Цркви („да строгошћу наше наредбе, не затворимо пут онима који се желе спасти“) али и за црквени поредак („ако они признају наше крштење, то нас ни најмање не мора збуњивати, нити смо ми зато дужни благодарност им показати, него морамо тачно правила извршавати“). Ово подразумјева да се икономија примјењује због спасења оних који се обраћају Цркви, да би тако спојени са Тјелом Христовим, Духом Светим надопунили недостатке које су имали док су се налазили ван Цркве.

Видимо колико је старање св. Василија за обраћенике, јер његове ријечи одишу бригом за њихово спасење, која се манифестује у примјени икономије. Али, икономија се може примјенити само у случају покајања обраћеника, поготово код оних који нису вјеру кварили.

VI. Епилог

За нашу тему важно је Патријаршијско и Саборно Писмо (Енциклика) Васељенског Патријарха из 1875., које сагледава проблем пријема Римокатоличких обраћеника и оставља епископима на „духовну разборитост да прихвате или одбију кориштење икономије“¹⁶.

Овдје треба напоменути одговор Синода Грчке Цркве на питање Васељенског Патријарха 1879. о пријему обраћеника клирика из Бугарског раскола, где се нагла-

¹³ Овдје ћемо навести неке делове из 2. Писма Фотија папи Николи: „Ако постоји заједница у најглавнијим стварима, она је јако потребна и не треба да буде новачења, док у осталим (мање важним) стварима не треба много да се испитује различитост. Јер заиста треба све оно што је свима заједничко, нужно држати и чувати, а пре свега оно што се тиче вере, где и најмање скретање јесте грешење смртним грехом... Тако, оно у чему вера није негирана, то и није отпадање од опште и Саборске одлуке... Када неки други држе друге обичаје и законе, онда не треба ни чуваре истих окривљивати, нити оптуживати оне који то нису (од пре) примили (PG 102, 604 и 102, 605)“, еп. Атанасије (Јевтић), *Заблуде расколника ѿзв. Сѣарокалендараца*, стр. 24.

¹⁴ О. Јустин (Поповић), *Доимайшика Православне Цркве*, стр. 543.

¹⁵ Еп. Атанасије (Јевтић), *Свешћени Канони Цркве*, стр. 459, Београд 2005.

¹⁶ Георгије Драгаш, *Начин ѿримања римокатоличких обраћеника у Православну Цркву*, Каленић — Крагујевац 2008, стр. 256–257.

шава да се на њих може примјенити икономија само ако се искрено покају. Па се затим износе правила по којима треба да се правилно примјењује икономија¹⁷.

Такође, неопходно је навести речи оца Георгија Флоровског који о икономији каже: „Мотив који покреће икономију јесте управо филантропија, пастирско сажаљење, педагошка рачуница — увек аргумент од практичне користи. Икономија је пре педагошки него канонски принцип. Она је пастирска корекција канонске свести. И сваки пастир појединачно може и мора да примењује ‘икономију’ у својој парохији, а још више то треба да ради епископ и сабор епископа. Јер икономија и јесте пастирство и пастирство јесте икономија... У томе је сва снага и животност икономијског принципа. Али у томе је и његова ограниченост. Не може свако питање да се постави и реши у оквиру икономије...“¹⁸.

Црквено снисхођење се не смије схватити као одступање од Истине и укидање важећих правила, него је то снисхођење због спасења људи. Зато су веома важне ријечи св. Никодима Агиорита: „Две врсте управљања и поправљања се држе у Цркви Христовој, једна врста се зове акривија, а друга икономија и снисхођење, којима се управљају духовни економи у спасавању душа, некада са једним, некада са другим“¹⁹.

Снисхођење према духовно неузраслим и неојачаним, као и узимање у обзир тешкоћа времена и прилика, те налагање на њих мањих и лакших захтјева, назива се принципом икономије. И један и други принцип, акривије и икономије, Црква примјењује у истом циљу, а то је спасење вјерних, вршењем заповјести Божјих, али узимајући у обзир њихове моћи и околности живота. При разумној примјени, дакле, и акривија и икономија доносе свој део користи, и свака има добре стране. Таква пракса упоредног примјењивања ових средстава у начину пријема обраћеника досеже и до наших дана²⁰.

Поједине канонске одредбе могу се модификовати, на савремени начин исказати и образложити и примјенити у датом времену и на одређене прилике, али не у суштини изменити²¹.

Канони остају вечна начела живота и дјелања свих чланова Цркве, која их је због њих и донела. Овако постављен јеванђељски и канонски став је вјечно начело и пут спасења.

Oikonomia (οἰκονομία) of the Orthodox Church in the Holy Canons

Summary: Oikonomia has always been applied for pastoral reasons, for the purpose of human salvation and preservation of the Orthodox Church unity, especially in cases of conversion so that converts, united with the Body of Christ through the Holy Spirit, could be compensated for the imperfections they had when they were not members of the Orthodox Church. Toler-

¹⁷ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, том. II, Αθήνα 1953, стр. 1002/3.

¹⁸ О. Георгије Флоровски, *О іраницама Цркве*, Цркве је живот — библиотека Образ светачки, стр. 500, Београд 2005.

¹⁹ Πηδάλιον, стр. 53. То исто свједочи и Патријарх Јерусалимски Доситеј у писму Београдском Митрополиту Михајлу 1706. године: „Црквене ствари се посматрају на два начина, по акривији и по икономији, па када не могу да се остварују по акривији, остварују се по икономији“, I. ΚΑΡΜΙΡΗ, *ΤΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ*, том. II, 973. и ΜΠΟΥΜΗ, *Κανονικόν Δικαίον*, стр. 55, Αθήνα 1991.

²⁰ „Кажемо упоредно, јер расуђујући са стране православног гледишта никако се не прихвата од оних који кажу да акривија и икономија суштински противрече“, ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, *ΜΕΛΕΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ*, τόμος Α, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1964, стр. 15.

²¹ „Кратко правило православне Црквене икономије изрекао је Св. Јн. Златоусти и поновио Св. Мк. Ефески: Икономисати тамо гдје се неће безаконовати“, еп. Атанасије (Јевтић), *Задлуге расколника њзв. Сийарокалендараца*, стр. 104.

ance in the Orthodox Church must not be taken as a departure from the Truth and abolition of the existing rules, but as an expression of *oikonomia* for the purpose of human salvation. Some regulations of the holy canons may be modified, retold and elaborated in a modern way and applied in particular time and to particular occasions without any essential change. The holy canons should remain eternal principles of life and action of all the members of the Orthodox Church, for whose benefit the canons are written. Viewed in this way, the evangelical and canonical approach is a timeless principle and road to salvation.